

**INKLYUZIV TA'LIM TIZIMI SOHASIDA NORMATIV
BAZANI TAKOMILLASHTIRISH**

Toshkent TMC Insitutining pedagogika fanlar kafedrası o'qituvchisi

Eshmamatova Setora

Toshkent TMC Insitutining Maktabgacha ta'lim sirtqi yo'nalishi talabasi

Abdulhamidova Sevinch Mansurjonovna

Annotatsiya: Inklyuziv ta'lim tizimi sohasida normativ bazani takomillashtirish masalasi zamonaviy ta'lim sohasida ustuvor yo'nalishlardan biriga aylanib bormoqda. Bu jarayon ta'limda tenglik va inklyuziya tamoyillarini mustahkamlashga, shuningdek, ta'lim olishda barqaror va xavfsiz muhitni yaratishga xizmat qiladi. Inklyuziv ta'lim tizimining samarali va uzluksiz ishlashi uchun to'liq, ravon va amaliy jihatdan tatbiq qilinadigan normativ-huquqiy bazaning mavjudligi zarurdir.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, normativ baza, normativ-huquqiy baza, tenglik, qonun, qaror, baholash, tizimli ishlar.

Normativ baza – bu ta'lim tizimini tartibga soluvchi qonunlar, farmonlar, nizomlar, qarorlar va boshqa hujjatlar majmuasidir. Inklyuziv ta'lim sohasida mavjud normativ-huquqiy hujjatlar tizimining doimiy takomillashuvi talab etiladi, chunki ta'lim sohasida yuzaga kelayotgan yangi ehtiyojlar va qiyinchiliklarga tez va samarali javob berish lozim. Mamlakatimizda inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirish bo'yicha qabul qilingan qonunlar va qarorlar asosida tizimli ishlar olib borilmoqda. Biroq, ilg'or xalqaro tajribalarni inobatga olish, yashirin nuqsonlarni bartaraf etish va yangi chaqiriqlarga moslashish uchun normativ-huquqiy hujjatlar muntazam ravishda qayta ko'rib chiqilishi kerak. Inklyuziv ta'lim tizimidagi normativ bazaning takomillashuvi dastlab ta'limning huquqiy asoslarini mustahkamlashga qaratilgan bo'lib, bu o'z navbatida har bir fuqaroning teng ta'lim olish huquqini kafolatlashga xizmat qiladi. Ushbu bazaning asosiy vazifasi ta'lim muassasalari faoliyatini tartibga solish, maxsus ehtiyojlarga ega bolalarni qo'llab-quvvatlash tartibini aniqlash, o'qituvchilarning mas'uliyati va huquqlarini belgilashdan iborat. Shuningdek, inklyuziv ta'lim tizimida qatnashayotgan barcha subyektlar uchun aniq talablar va me'yoriy ko'rsatmalar ishlab chiqilishi lozim.[1]

Normativ-huquqiy hujjatlarni takomillashtirish jarayonida nazorat va monitoring tizimlari chuqur e'tiborga olinishi lozim. Inklyuziv ta'limning sifatini baholash, muammo va kamchiliklarini aniqlash, ta'lim jarayonining barcha bosqichlarida amalga oshirilishi normativ-huquqiy hujjatlarda aniq ifodalanishi zarur. Shuningdek, ta'lim muassasalari tomonidan inklyuziv xizmatlar sifatini oshirish bo'yicha talablar ham qonuniy jihatdan mustahkamlanishi lozim. Bu talab va mezonlar amalga oshirilishini

mutaxassislar muntazam ravishda nazorat qilib borishi ta'minotini yaratadi. Normativ bazaning yana bir muhim yo'nalishi – inklyuziv ta'lim sohasidagi kadrlar tayyorlash va ularning malakasini oshirishga oid talablarning aniq belgilanishidir. Pedagoglar, psixologlar, qo'lda yordamchi mutaxassislar uchun malaka talablarini standartlashtirish, kurs va sertifikatlash jarayonlarini tartibga solish zarurdir. Bu, o'z navbatida, ta'lim sifatini oshirish, maxsus ehtiyojli bolalar bilan ishlashda pedagoglarning bilim darajasini muvofiqlashtirish imkonini beradi. Normativ hujjatlarda kadrlar tayyorlash tizimi, ularning kasbiy rivojlanish yo'nalishlari va mehnat sharoitlari batafsil ko'rsatilishi kerak.[2]

Shuningdek, inklyuziv ta'limni tashkil etishda moliyalashtirish va resurslarni taqsimlash bo'yicha normativ-huquqiy mexanizmlarni rivojlantirish muhimdir. Har bir ta'lim muassasasiga yetarlicha mablag' ajratilishi, maxsus jihozlar va yordamchi vositalarni olish uchun qonuniy asoslarning mavjudligi zarur. Budget jarayonlarining shaffofligi va samaradorligini ta'minlash, davlat va nodavlat tashkilotlari o'rtasida hamkorlikni tartibga solish ham normativ hujjatlarda o'z aksini topishi lozim. Bu omillar inklyuziv ta'lim muhitining haqiqatan ham barqaror rivojlanishiga turtki beradi.[3]

Bugungi kunda inklyuziv ta'lim tizimida yuzaga kelayotgan dolzarb masalalardan biri bu axborot texnologiyalari va raqamli ta'lim resurslari sohasida normativ bazani kengaytirish zaruratidir. Zamonaviy texnologiyalar yordamida o'quvchilarni ta'lim olish jarayoniga jalb qilish, pedagoglarni malakasini oshirish, ularning ishini yengillashtirish uchun yaratilgan raqamli platformalar, dasturiy ta'minot va yordamchi materiallar qonuniy jihatdan mustahkamlangan bo'lishi kerak. Bunda shaxsiy ma'lumotlarni muhofaza qilish, axborot xavfsizligi va raqamli tenglik kabi asosiy prinsiplarga ham alohida e'tibor qaratiladi. Inklyuziv ta'lim tizimining rivojlanishi shuningdek ijtimoiy himoya va muhofaza tizimi bilan integratsiyalashgan holda amalga oshirilishi shart. Bu sohada normativ baza jarayonida ijtimoiy xizmatlar, tibbiy yordam, psixologik qo'llab-quvvatlash xizmatlari ko'rsatish mexanizmlarini qonuniy tartibga solish muhimdir. Maxsus ehtiyojli bolalar uchun ijtimoiy himoya mexanizmlarini mustahkamlash va ularni ta'lim muassasalarida to'liq qo'llab-quvvatlash ta'minoti mavjudligini qonunlar asosida belgilash konsepsiyaning ajralmas qismidir.[4]

Shuningdek, normativ-huquqiy hujjatlar inklyuziv ta'lim tizimida ota-onalar va jamiyat ishtirokini tartibga solish uchun ham keng imkoniyatlar yaratishi muhim. Ota-onalar, qarindoshlar va jamoatchilik vakillarining ta'lim jarayonida faol bo'lishi, muammolarni hal qilishga jalb qilinishi qonuniy asosga ega bo'lishi kerak. Bu orqali ta'lim muassasalari hamda oilalar o'rtasidagi hamkorlik samaradorligini oshirish, bola farzandning ta'limdagi ehtiyojlarini aniqlash va qo'llab-quvvatlash jarayoni yaxshilanadi. Amaliyotda esa inklyuziv ta'lim normativ bazasini takomillashtirish

jarayoni doimiy monitoring va tahlilga tayanadi. Ta'lim tizimidagi o'zgarishlar, pedagogik texnologiyalarning yangilanishi, bolalar ehtiyojlarining farqlanishi – bularning barchasi normativ-huquqiy hujjatlarda o'z aksini topishi shart. Ta'lim sohasida faoliyat yurituvchi mutaxassislar va ekspertlar tomonidan muntazam takliflar tayyorlanib, qonunchilik bazasi yangilanib turilishi kerak. Inklyuziv ta'lim tizimida normativ bazani takomillashtirish milliy ta'lim siyosatining muhim qismidir, u mamlakatimiz ta'lim sifatini xalqaro standartlarga moslashtirish va inklyuziya tamoyillarini yanada mustahkamlashga xizmat qiladi. Shu boisdan, davlat organlari, ilmiy muassasalar, ta'lim muassasalari va jamoatchilik birgalikda ishlash orqali qat'iy va samarali me'yoriy-huquqiy bazani shakllantirishlari zarur. Bu esa kelajak avlodning har bir a'zosiga teng va sifatli ta'lim olish imkoniyatini beradi.[5]

Xulosa: Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta'lim tizimi sohasida normativ bazani takomillashtirish muhim va dolzarb vazifa hisoblanadi. Ta'limda inklyuziya tamoyillarining amalda samarali amalga oshirilishi uchun to'liq, aniq, zamonaviy, milliy va xalqaro me'yorlarga mos keluvchi normativ-huquqiy hujjatlar tizimi yaratilishi shart. Bu bazaning mustahkamligi ta'lim sifatini oshirishga, maxsus ehtiyojli bolalarning jamiyatga to'liq integratsiyasiga, pedagoglarning professional rivojlanishiga xizmat qiladi. Shu bois, inklyuziv ta'limning barqaror rivojlanishi uchun normativ-huquqiy hujjatlarni doimiy takomillashtirish, amaliyotga moslashtirish va monitoring qilish tizimlarini yaratish eng muhim omil sifatida namoyon bo'ladi. Bu jarayon mamlakat ta'lim tizimini zamonaviy talablar darajasiga olib chiqishga imkon beradi va barcha fuqarolarning teng ta'lim olish huquqini kafolatlashda beqiyos rol o'ynaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Karimova, S. (2023). Inklyuziv ta'limning zamonaviy yondashuvlari va normativ-huquqiy asoslari. Ta'lim nazariyasi va amaliyoti, 14(2), 55-66.
2. Rasulov, O. (2021). Inklyuziv ta'lim tizimini rivojlantirishda normativ hujjatlarning o'rni. Pedagogika va ijtimoiy fanlar, 6(3), 102-110.
3. Xolmurodova, N. (2024). Alohida ta'lim ehtiyojlari bo'lgan bolalar uchun inklyuziv ta'limni huquqiy tartibga solish. Huquqiy tahlil va amaliyot, 3(1), 30-38.
4. Tursunov, A. (2020). Inklyuziv ta'lim tizimida davlat siyosati va normativ-huquqiy bazalar. Ta'lim va innovatsiya, 10(4), 77-85.
5. Yusupova, D. (2022). Inklyuziv ta'lim sohasida o'qituvchilar uchun normativ malaka talablarini shakllantirish. Pedagogika ilmiy jurnali, 8(1), 45-53.
7. Nazarova, M. (2023). Inklyuziv ta'limni amalga oshirishda maktablar infratuzilmasi va qonuniy bazalar. Ta'lim va jamiyat, 15(2), 67-75.
8. Saidov, E. (2021). Inklyuziv ta'limda ota-ona va jamiyat ishtirokini normativ jihatlari. Ijtimoiy va ta'limiy fanlar qo'llanmasi, 9(3), 88-94.